

ХАРМОНИЗАЦИЈАТА НА ПРАВНАТА ЕТИКА ВО ПРОЦЕСОТ НА ЕВРОПСКАТА ИНТЕГРАЦИЈА

Лепосава Огњаноска,

Докторанд, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје,

Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје

lea.ognjanoska@gmail.com

Апстракт:

Имајќи ја предвид специфичната функција на правната професија во заштитата на владеењето на правото, истата подлежи на исполнување највисоки етички стандарди за професионално однесување. Континуируваниот процес на европска интеграција и зголемената фреквенција на прекуграничните активности во доменот на правото наметнаа потреба за хармонизација на правната етика во Европа, првенствено заради надминување на проблемите кои произлегоа од „двојната деонтологија“. Етичките принципи и правила создадени во рамките на Советот на комори и професионални здруженија на Европа, се заедничкото јадро на, инаку по многу основи, различните правни системи во Европа.

Развојот на „европската“ правна етика придонесува за промовирање на заеднички вредности и зајакнување на европскиот идентитет, а воедно го унапредува статусот на правната професија и ја заштитува нејзината независност. Оттаму, процесот на хармонизација на правната етика е многу значаен и во контекстот на европската интеграција, особено „интеграцијата преку правото“. Усвојувањето на овие правила е неопходно и заради остварување на слободата за давање на услуги од страна на правниците, како една од четирите основи на внатрешниот пазар на ЕУ. Овие принципи се дел и од содржината на Поглавјето 23-правосудство и темелни права од правото на Унијата, кое има клучна улога во преговорите за членство во ЕУ.

Целта на овој труд е да го проучи процесот на хармонизација на правната етика во Европа и неговото значење во контекстот на европската интеграција, преку анализа на Повелбата на основните принципи на европските правни професии и Етичкиот кодекс за европските правници како главни инструменти на овој процес, со што придонесува кон процесот на усогласување на правната етика во нашата држава со европските стандарди.

Клучни зборови: *правна етика, хармонизација, европска интеграција, внатрешен пазар на ЕУ.*

HARMONIZATION OF THE LEGAL ETHICS IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Leposava Ognjanoska,

PhD Candidate, “Ss. Cyril and Methodius” University in Skopje,

Faculty of Law “Iustinianus Primus” - Skopje

lea.ognjanoska@gmail.com

Abstract:

Lawyers are essential for the appreciation and application of the rule of law, so the legal profession requires fulfillment of the highest ethical standards for professional conduct. The continued European Integration process and the increasing frequency of the cross-border activities of lawyers made necessary the statement of common rules of legal ethics to mitigate the difficulties that arise from the “double deontology”. The core ethical principles developed within the Council of Bars and Law Societies of Europe express the common ground of otherwise various and divergent legal systems in Europe.

The development of the *European* legal ethics contributes the sharing of European values and gaining the European identity, while at the same time it promotes the status of the legal profession and protects its independence. Hence, the process of harmonization of the legal ethics is very significant in the context of the European Integration, especially ‘integration through law’. Adoption of the legal ethics rules is also necessary for effective exercise by the lawyers of the freedom to provide services, as one of the four bases of the EU internal market. These principles are also part of the content of the Chapter 23 - Judiciary and Fundamental Rights of EU *acquis*, which has become the key to EU accession.

The aim of this paper is to examine the harmonization of legal ethics in Europe and its significance in the context of the European integration, by analyzing the Charter of Core Principles of the European Legal Profession and the Code of Conduct for European Lawyers as the main instruments of this process, thus contributing to harmonization of the legal ethics in our country with the European standards.

Key Words: *Legal ethics, Harmonization, European Integration, EU Internal Market.*

1. ЕВРОПСКАТА ИНТЕГРАЦИЈА И РАЗВОЈОТ НА ПРАВНАТА ЕТИКА

Основната функција на правниците¹ во системот е да се залагаат за почитување на владеењето на правото и унапредување на заштитата на човековите права. За таа цел, правниците се обврзани „во секое време да дејствуваат слободно и посветено во согласност со законот и признатите стандарди и етиката на правната професија“.² За да се објасни влијанието на глобализацијата

---

¹ Под поимот правник/правници во овој труд се подразбираат сите членови на правната професија, кои дејствуваат во одреден домен, одредена област од правото, како на пример адвокати, судии, обвинители, креатори на јавни политики, претставници на национални и меѓународни организации, сите оние кои обавуваат правна професија со јавни овластувања.

² United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers (1990) A/CONF.144/28/Rev.1 at 118., para. 14.

врз правната професија и правната етика, овој феномен треба да се разгледува во поширок контекст како процес на продлабочување на глобалните/светските односи во сите аспекти на политичкиот, социјалниот, економскиот и културниот живот. Со развојот на глобалниот пазар и економската размена континуирано се создава специфична организациска и институционална рамка што го регулира одвивањето на економските и политичките односи, а со тоа се менува и улогата на државата и правото, додека пак од социјален и културен аспект во рамките на глобалната економија и нејзините институции се создаваат нови форми на меѓукултурна комуникација и социјални врски.³ Така, глобализацијата влијае и врз правната професија, што во општото мнение сосема погрешно се сфаќа како професија што е ограничена за практикување во националните граници на една држава. Во однос на правната етика, глобализацијата налага зајакнување на јуриспруденцијата, но и значајна компликација на односите меѓу нормите на правната етика, што понатаму создава потреба од конвергенција на деонтолошките стандарди.⁴

На европскиот континент пак, се создаваат регионални системи за заштита на човековите права и слободи, каков што е оној создаден во рамките на пан-европската организација - Советот на Европа. Големiot проект на европско обединување што доведе до создавање на Европската Унија, започнат од страна на повоените европски држави во текот на 50тите години на минатиот век и развиван преку комплексниот интеграциски процес во текот на изминатите речиси 70 години, е најзначајниот *агент на промена* во современиот процес на владеење и креирање политики на тлото на Европа.⁵ Интеграцијата во сферата на економските политики доведе до создавање на внатрешен пазар заснован на четирите слободи, меѓу кои и слободата на услугите, што е апликативна и во однос на правната професија. Сите овие процеси резултираа со зголемена френквенција на прекуграничните активности во доменот на правото и до европеизација на правната професија. Професијата правник веќе не се ограничува/не се врзува стриктно за националните граници, туку добива „европска димензија“. Во таа смисла, и самото прашање за исполнување на критериумите за влез во правната професија и способноста за давање на правни услуги е етичко прашање во основа.⁶ Меѓутоа, ваквиот контекст создаде и потенцијал за појава на судир помеѓу различни етички правила инхерентни/

---

³ Skuczynski, P., *The status of legal ethics*, trans. Popowicz, K., Warsaw, Peter Lang Edition, 2013, p.67.

⁴ Izdebski, H., “Zbieg standardów deontologii zawodowej” [“The Convergence of Professional Deontology Standards”], in Izdebski, H.; Skuczyński, P. (eds.), *Etyka prawnicza.*, p.31, цитирано според *Ibid*, p.72.

⁵ Wallace, H.; Wallace, W.; Pollack, M.A., *Policy Making in the European Union*, 5th edn, Oxford University Press, 2005, p.3.

⁶ Види повеќе кај Daly, M.C.; Goebel, R.J., *Rights, Liability, and Ethics in International Legal Practice*, Second Edition, California, Transnational Juris Publications, 1995.

карактеристични за правната професија во различни држави. „Европскиот пазар на правни услуги“ влијаеше и врз развојот на деонтолошките правила со кои се регулира пристапот до „професионалниот правен живот“ низ Европската Унија и Европската економска област (European Economic Area/ЕЕА или ЕЕО во натамошниот текст).⁷ Ова дотолку повеќе ако се има предвид комплексноста на правото на Унијата и неговата примена согласно принципот на супремација, како и разликите помеѓу правните системи на државите-членки – не само од аспект на разликите помеѓу англо-санксонскиот⁸ и континенталниот правен систем туку и помеѓу правните поредоци од ист правен систем. Ако се има предвид дека Европската Унија всушност, преставува обединување преку одреден сет на вредности врз основа на кои се развиваат заеднички политики за остварување на заеднички цели и интереси, сосема логично и очекувано се појави интерес и за хармонизирање на кодексите на правна етика од различните национални правни професии и правни традиции.

Правото на Европската Унија⁹ обрна внимание на проблемот со различната/двојна „деонтологија“ на правната професија во државите-членки и прекуграничната пракса, но не понуди решение во таа насока. *Клучен придонес во развојот на правната етика во Европа има Советот на комори и професионални правни здруженија на Европа*¹⁰ (Council of Bars and Law Societies of Europe/ССВЕ). Препознавајќи ја потребата од специфично водство, ССВЕ понуди да го предводи процесот за подготовка на кодекс на европската правна етика и на тој начин да се минимизираат проблемите што можат да произлезат поради различната/двојна деонтологија на правната професија на територијата на ЕУ и ЕЕО во односите со прекуграничен елемент. Така, Повелбата на основните принципи на европските правни професии¹¹ и Етичкиот кодекс за европските

---

⁷ Повеќе кај Lonbay Julian, *Assessing the European Market for Legal Services: Developments in the Free Movement of Lawyers in the European Union*, Fordham International Law Journal, Volume 33, Issue 6, 2011, pp.1627-1669.

⁸ Со оглед на донеодамнешното членство на Обединетото Кралство во Унијата.

⁹ Council Directive 77/249/EEC to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services [1977] OJ L 78; Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained [1998] OJ L 077.

¹⁰ Советот на адвокатски комори и правни здруженија на Европа е основан во 1960 година како меѓународно здружение, а е препознаен како легитимен претставник на европските правници што се грижи за унапредување на нивната положба и одбрана на правните принципи врз кои демократијата и владеењето на правото се засновани. Улогата на Советот како претставник на европските правници е препознаена и од институциите на Унијата и од Советот на Европа и е редовно консултиран при усвојувањето на одлуки што се однесуваат на положбата и статусот на правниците во Европа, примарно адвокатите. Повеќе за ССВЕ на официјалната веб-страница: <https://www.cbbe.eu/>.

¹¹ ССВЕ’s Charter of Core Principles of the European Legal Profession (adopted at the plenary session in Brussels on 24 November 2006).

правници¹² се основата на деонтологијата на европската правна професија и истите придонесуваат за обликување на поимот „европски правник“ и стандардите што треба да ги задоволи. Хармонизацијата на правната етика е значајна и за формирање на заедничка европска правна култура што пак е важен фактор во континуираниот развој и зајакнување на улогата на наднационалните судови и европската јуриспруденција.¹³ Притоа, процесот на кодификација на правната етика во Европа „не треба да биде еден вид процес на „легализација на етиката“ туку поентата е овие норми да бидат вкоренети во одреден систем на вредности“¹⁴ односно да бидат израз на заедничка согласност/обединување околу етичките принципи и должности и „професионалната одговорност“ што се бараат од еден европски правник за да доведат до усогласување на националните норми, а со тоа и реализација на заедничките цели.

Целта на овој труд е да го проучи процесот на хармонизација на правната етика во Европа, преку анализа на Повелбата на основните принципи на европските правни професии и Етичкиот кодекс за европските правници на Советот на комори и правни здруженија во Европа како нејзини главни инструменти. Со тоа, истиот придонесува кон усогласувањето на правната етика во нашата држава со европските стандарди како еден од предизвиците на патот кон членство во ЕУ.

2. ИНСТРУМЕНТИТЕ НА ПРОЦЕСОТ НА ХАРМОНИЗАЦИЈА НА ПРАВНАТА ЕТИКА ВО ЕВРОПА

Советот на комори и правни здруженија на Европа (во натамошниот текст: Советот) е своевидна адвокатска комора на Европа и негови членки се националните адвокатски комори и професионални здруженија/организации на државите-членки на ЕУ, како и трите членки на Европската економска област (Норвешка, Лихтенштајн и Исланд) и Швајцарија како полноправни членки (full members), додека пак останатите европски држави кои се во преговори за членство во Европската Унија и/или се членки на Советот на Европа имаат статус на придружни членки (associate members) или набљудувачи (observer members). Република Северна Македонија има статус на членка-набљудувач, но со официјалното отворање на преговори за членство во ЕУ треба да се унапреди статусот во придружна членка.

---

¹² CCBE's Code of Conduct for European Lawyers (originally adopted at the CCBE Plenary Session held on 28 October 1988, and subsequently amended on 28 November 1998, 6 December 2002 and 19 May 2006).

¹³ Повеќе кај Sarvarian Arman, *Common Ethical Standards for Counsel before the European Court of Justice and European Court of Human Rights*, The European Journal of International Law, Vol. 23 no. 4, 2012, pp.991-1014.

¹⁴ Gasparski, W., "Etyka biznesu - szkice do portretu" ["Business Ethics - a Portrayal Sketches"], in Dietl, J.; Gasparski, W. (eds.), *Etyka biznesu*, Warsaw 2002, p. 25, цитирано според Skuczynski, *op.cit.* note 3, p.39.

Но сите членки пак, имаат еднаков статус во однос на почитувањето на правилата и стандардите кои се воспоставени од Советот, па така Повелбата на основните принципи на европските правни професии и Етичкиот кодекс за европските правници се применуваат и во однос на членките-набљудувачи. Овие инструменти имаат за цел да ги усогласат етичките принципи на правната професија во ЕУ, но како и другите инструменти што се усвојуваат во рамките на меѓународните организации, истите претставуваат израз на заедничка согласност околу одредено прашање, но нивната примена се остварува преку националните механизми и правилата треба да бидат инкорпорирани/транспонирани во домашниот систем како би станале целосно применливи.

2.1 Повелбата на основните принципи на европските правни професии

Повелбата за основните принципи на европските правни професии е усвоена во Брисел на Пленарната сесија на Советот одржана на 24 ноември 2006 година и содржи десет основни принципи заеднички за сите припадници на правната професија во Европа, без оглед дали се адвокати или се судии, обвинители, легислатори, креатори на јавни политики, претставници на национални и меѓународни организации, односно сите оние кои го претставуваат јавниот интерес и низ нивната работа остваруваат јавни овластувања. Овие принципи се јадрото на различните национални и меѓународни кодекси со кои се уредува професионалната одговорност и однесувањето во правната професијата, иако во различни правни системи овие принципи може да бидат различно изразени.¹⁵ Истите се од суштинско значење за правичното спроведување на правдата, обезбедување пристап до правда и право на фер судење, стандарди што се бараат од европските правници и согласно Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи во Европа, а развиени во праксата на Европскиот суд за човекови права.

---

¹⁵ При систематизирање/формулирање на овие принципи, Повелбата ги зема предвид:

- националните кодекси на однесување,
- Етичкиот кодекс за европските правници,
- Правилата со општа примена од Кодексот на етика на Меѓународната адвокатска асоцијација,
- Препораката (2000)21 од 25 октомври 2000 година на Комитетот на министри на Советот на Европа до државите-членки за слободата на остварување на професијата правник,
- Основните принципи за улогата на адвокатите, усвоени од Осмиот конгрес на Обединетите нации за спречување на криминал и третман на сторители, усвоен во Хавана (Куба), од 27 август до 7 септември 1990 година,
- јурисдикцијата на Европскиот суд за човекови права и Судот на правдата на Европската Унија, а особено пресудата во случајот *Wouters v. Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten (C-309/99)* од 19 февруари 2002 година на Европскиот суд на правдата,
- Универзалната декларација за човекови права, Европската конвенција за човекови права и Повелбата за основни права на Европската Унија,
- Резолуцијата на Европскиот парламент за правните професии и општиот интерес за функционирањето на правните системи од 23 март 2006 година.

Десетте основни принципи како *десет етички заповеди* за европските правници се: (а) независност на адвокатот и слобода на адвокатот да го застапува клиентот и неговиот случај; (б) доверливоста како право и должност на адвокатот и почитување на професионална тајна; (в) избегнување на судир на интереси, без разлика дали е помеѓу различни клиенти или помеѓу клиент и адвокат; (г) одржување на достоинството и честа на правната професија и интегритетот и добрата репутација на секој правник; (д) лојалност кон клиентот; (е) правичен третман на клиентите во однос на надоместокот за услугите; (ж) професионална компетентност на адвокатот; (з) почит кон колегите од професијата; (с) почитување на владеењето на правото и спроведување на правдата; и (с) саморегулирање на правната професија.

Кон Повелбата е приложен и Коментар (*Commentary on the Charter of Core Principles of the European Legal Profession*) со кој се дава образложение за целите и значењето на Повелбата за правната професија во Европа и за тоа што секој од принципите подразбира и што налага за да се обезбеди негово почитување. Така на пример, во однос на **принципот на независност** се потенцира дека при обавување на професионалните обврски, правникот мора да биде *слободен* – политички, економски, па и интелектуално, да биде независен од државата и да не дозволи да биде под влијание на одредени интереси, вклучително и лични интереси. За обезбедување на независноста на правната професија, значаен е и принципот на саморегулација на професијата и се нагласува улогата на професионалните здруженија. За да може да ја извршува својата функција, адвокатот мора да стекне доверба кај клиентот и да воспостави искрен однос, па за таа цел неопходно е да се осигура **доверливоста**. Разменетите информации не смеат да бидат користени против клиентот, но исто така не смеат да бидат споделувани со трета страна и ваквата должност опстојува и по истекот на овластувањето. Повелбата ја нагласува двојната природа на овој принцип – почитувањето на доверливост не е само должност на адвокатот, туку и основно човеково право на клиентот. Принципите на независност и доверливост се тесно поврзани со должноста за **избегнување на судир на интереси** помеѓу адвокатот и клиентот, како и помеѓу различни клиенти.

За да бидат достојни за вршење на избраната професија, правниците треба да се воздржат од поведение кое може да наштети на нивниот сопствен углед, но и на професијата како целина и довербата на јавноста во истата. **Принципот на чесност, достоинство и интегритет** треба да го задоволат не само при извршувањето на професионалните задолженија туку и во сите аспекти од општественото живеење, па и во доменот на активности во слободното време и приватниот живот. Со Повелбата изречно се предвидува дека повредата на овој принцип треба да биде најстрого санкционирана, дури и со забрана за вршење на дејноста и протерување од професијата. **Лојалноста кон клиентот** е суштинска за остварување на улогата на адвокатот. При исполнувањето на овој принцип,

адвокатот мора да ги има предвид и односите кои ги воспоставува со судот и останатите надлежни органи како и со останатите припадници на правната професија, па така не смее да си дозволи да направи компромис во поглед на неговите должности пред судот и органите за извршување на правдата со цел да проследи *нечесен* случај во име на клиентот. Во однос на **правичниот третман на клиентите при определување на надоместокот за услугите**, се истакнува дека материјалниот надомест е битен во насока на спречување на конфликт на интереси, но и дека треба да биде регулиран на ниво на професијата. Од друга страна пак, адвокатот мора да биде свесен за своите **професионални способности** и не треба да прифати случаи и задачи за кои нема соодветно знаење и искуство или за кои не е дораснат.

Принципот на почитување на колегите од професијата е многу повеќе од барање за учтивност туку развивање на соработка во добра волја, а заради исполнување на јавниот интерес, правично спроведување на правдата, пријателско решавање на споровите и крајно, остварување на интересот на клиентот. Адвокатот треба да има предвид дека има улога на **учесник во спроведување на правдата и владеењето на правото** и треба да дејствува така што ќе биде своевиден „министер (*претставник/гласноговорник*) на правдата“ и „доверлив повереник“. Крајно, **принципот на саморегулација на професијата** е особено битен елемент за обезбедување независност на професијата и исполнување на улогата и функцијата на правникот во општеството.

Сите овие принципи се меѓусебно поврзани и почитувањето на еден принцип неминовно бара и подразбира и почитување на другиот принцип односно никако не може да постои судир помеѓу еден и друг принцип. Може да се заклучи дека во Повелбата се користи терминот *lawyer* односно *адвокат* - правник во буквален превод, но стипулираните принципи се наменети за сите припадници на европската правна професија, приспособливи на нивните надлежности и овластувања, согласно функцијата и областа на делување. Со почитување на принципите содржани во Повелбата правникот ја исполнува својата функција во општеството, а тоа е да се спречат и да се превенираат конфликтите, да се обезбеди решавање на конфликтите во согласност со признатите правни принципи и усвоени правила, со водење сметка за заштитата на правата и интересите, натамошен развој на правото и заштита на слободата, правдата и владеењето на правото. Повелбата се стреми да прерасне во пан-европски акт и неговата примена да не се ограничи само на членките на Советот, како и да им помогне на здруженијата на правниците да се изборат за своја независност во државите во кои демократијата сè уште созрева, да ја развијат правната етика согласно европските стандарди.

2.2 Етичкиот кодекс на европските правници

Етичкиот кодекс на европските правници/Кодексот на однесување на европските правници (во натамошниот текст: Кодексот) претставува збир на етички принципи чија што цел е да им служи на правниците при вршењето на нивната функција, а воедно и да ја олесни интеграцијата во рамките на ЕУ и ЕЕО, на начин што заедничките правила ќе се применуваат од страна на сите припадници на правната професија во Европа. Кодексот е усвоен на Пленарна седница на Советот одржана на 28 октомври 1988 година, последователно изменет на пленарните седници на 28 ноември 1998 година, 6 декември 2002 и 19 мај 2006 година, а се земаат предвид и измените на Статутот на Советот, формално одобрени на вонредната Пленарна сесија на 20.08.2007 година. Претставниците на правните здруженија од државите-членки на Советот го промулгираа Кодексот за да се адресираат етичките дилеми и проблеми кои настанувале кога правниците од една држава извршувале професионални задачи и активности во друга држава. Така, Кодексот претставува обид за справување со споменатите бариери или со „двојната деонтологија“ со терминологијата на ССВЕ, но без притоа да се создаде „единствена деонтологија“ туку комбинација на материјални одредби за „правната етика“ и „судирот на правилата“.¹⁶

Истиот е кулминација на осумгодишен процес за негова изработка предводен од работната група формирана при Советот за таа цел и самиот Совет.¹⁷ Работата на Кодексот започнала во мај 1982 година на состанокот на Советот во Атина каде што бил усвоен заклучок да се разгледа можност за изработка на таков кодекс, а првиот нацрт бил подготвен од шкотскиот адвокат Lake Falconer, во март 1983 година.¹⁸ Процесот не само што бил долготраен туку бил и макотрпен, односно долгиот период потребен за негово создавање се должел на комплексноста на потфатот, придружен со бројни измени и дополнување на текстот, промени во составот на работната група и нејзиното раководење.¹⁹ Последната верзија на Кодексот била подготвена под раководство на Италијанецот Gianni Manca и била претставена на пленарната сесија на Советот во октомври 1988 година во Стразбур, кога со Советот претседавал

¹⁶ Terry S. Laurel, *An Introduction to the European Community's Legal Ethics Code Part I: An Analysis of the CCBE Code of Conduct*, The Georgetown Journal of Legal Ethics, vol.VII, no.1, 1993, p.18.

¹⁷ Кодексот за однесување на европските правници, сепак, не бил првиот обид што го направил Советот за во насока на развој на европската правна етика. Во 1977 година, Советот усвоил „Декларацијата од Перуца“ што содржела осум принципи за професионално однесување на коморите и правните здруженија на Европската заедница, од кои повеќето се вклучени во Кодексот. Сепак, Советот заклучил дека Декларацијата со оглед на нејзината форма, не била доволна за да понуди решение во справување со предизвиците во доменот на етиката, кои произлегле од прекуграничките активности на правниците.

¹⁸ Види повеќе кај Toulmin Joshua, *A Worldwide Common Code of Professional Ethics?*, 15 Fordham International Law Journal, 1991, pp.671-698.

¹⁹ Види повеќе кај Terry S.Laurel, *An Introduction...*, *op.cit.* note 16, p.7-8.

Denis De Ricci. Иако биле предвидени четири часа за дискусија по однос на предлогот, Кодексот бил усвоен едногласно за помалку од триесет минути.²⁰ Всушност, процесот на создавање на Кодексот е типичен приказ на процесот на создавање и усвојување на меѓународните акти – макотрпен и долготраен процес на усогласување на прифатливата верзија и изнаоѓање на креативни решенија за надминување на различни ставови во позадина, за на крајот да следи едногласно формално усвојување без приговор.

Советот изготви и Меморандум за објаснување на Кодексот (*Explanatory Memorandum*), што има за цел да го објасни потеклото на одредбите содржани во Кодексот, да се илустрираат проблемите кои истиот треба да ги адресира, особено во однос на прекуграничките активност и да се обезбеди конзистентно применување и толкување на одредбите од Кодексот, иако Меморандумот како таков нема обврзувачка сила во однос на примената на Кодексот.²¹

Одредбите во Кодексот се систематизирани во пет одделни делови: (1) Преамбула, (2) Општи принципи, (3) Однос со клиентите, (4) Однос со судовите и (5) Однос меѓу адвокатите. Под овие пет наслови кои се понатаму поделени на поднаслови, се содржани точно триесет и пет правила (без делот за значењето на поимите употребени во Кодексот).

Преамбулата на Кодексот поаѓа од значењето на функцијата и улогата на правната професија во општеството, за да ја објасни природата на правилата содржани во Кодексот, целта на неговата примена, како и субјектите и предметот на коишто се однесува. **Функцијата на правникот** во општеството не се остварува само со застапување на правата и слободите доверени од страна на клиентот и постапувањето од позиција на негов советник, туку правната професија служи на идејата и интересите на правдата во една поширока смисла. Почитувањето на улогата на правната професија е основен предуслов за оставрување на владеењето на правото и демократијата во едно општество.²² Поради тоа, во остварувањето на професионалните должности адвокатот исполнува низа правни и морални обврски во односите со клиентот, судот и другите органи пред кои постапува, правната фела и секој нејзин член, како и кон јавноста во чии очи членовите на правната професија треба да бидат видени како заштитници на човековите права и слободи пред моќта на државата.

---

²⁰ *Ibid*, pp.7-8.

²¹ Меморандумот е усвоен паралелно со усвојувањето на Кодексот, на Пленарна седница на Советот одржана на 28 октомври 1988 година, па така и последователно изменет на пленарната седница на 19 мај 2006 година, како и согласно измените на Статутот на Советот одобрени на 20.08.2007 година.

²² Може да се заклучи дека согласно терминологијата употребена во Кодексот и нејзиното значење, заштитата на владеењето на правото се доведува во тесна корелација со демократијата, иако во правната наука се два различни концепти.

Во однос на **природата на овие правила**, се нагласува дека нивното почитување е неопходно за остварување на таквата улога и функција на адвокатот во општеството и нивното непочитување може да доведе до дисциплинска одговорност.²³ Посебните правила на секое професионално здружение произлегуваат од сопствената правна традиција и се прилагодени на организацијата и сферата на активност на професијата во односната држава, националното законодавство и судските и административните процедури, но се засноваат на исти вредности и имаат заедничка основа. Правилата не треба да бидат наметнати или „извадени од контекстот“ туку треба да се применуваат прилагодени на општествениот контекст, со задржување на нивната основна смисла.

На природата на правилата се надоврзуваат и **начинот и целта на нивната примена** – правилата треба да бидат препознаени како израз на консензус на организациите кои ја претставуваат правната професија во ЕУ и ЕЕО, да бидат усвоени во домашното законодавство како правила со задолжителна примена во прекуграничните активности на правниците и да бидат земени предвид при креирањето или менувањето на домашните правила за професионално однесување со цел да се постигне нивна натамошна хармонизација. Домашните правила на правната етика треба да бидат толкувани и применувани конзистентно на правилата содржани во овој кодекс.

Во одредбите од поднасловите 1.4 и 1.5 се регулира опсегот на примена на правилата содржани во Кодексот во однос на субјектите и односите и ситуациите на кои се применува (предметот на примена). Во однос на субјектите на кои се однесуваат овие правила односно нивната примена *Ratione Personae*, тоа се адвокатите опфатени со Директивите 77/249/ЕЕЗ и 98/5/ЕЗ²⁴ како и адвокатите од државите кои имаат статус на придружни членки на Советот или членки-набљудувачи. Европскиот држави немаат унифицирана правна професија, па така и за терминот *lawyer* не може да се даде единствена дефиниција и значење. Но согласно употребата во Кодексот како и појаснувањето содржано во Меморандумот, терминот *lawyer* во нашиот правен систем најмногу одговара на поимот „адвокат“. *Ratione Materiae* пак, се применува во извршувањето на прекуграничните активности на адвокатите во држава различна од онаа во која се регистрирани, без оглед дали за таквата активност се налага и физичко

---

²³ Во случај на прекршување на овие правила, Советот нема механизам за санкционирање на повредата – во смисла покренување на дисциплинска постапка и изрекување на соодветни мерки и санкции, туку постапката се спроведува преку националните комори и професионални здруженија.

²⁴ Council Directive 77/249/EEC to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services [1977] OJ L 78; Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained [1998] OJ L 077.

присуство.²⁵

Кодексите за однесување на припадниците на правната професија се прилично хармонизирани во повеќето држави, но истите имаат внатрешна примена во националните граници на државите, додека пак правилата содржани во Кодексот наоѓаат примена при извршувањето на прекугранични активности во рамките на ЕУ и ЕЕЗ. Но и националните правила кои се однесуваат на правната етика треба да бидат хармонизирани со овие *европски* правила, како и интерпретирани во таа смисла. Така, од практична гледна точка, правилата содржани во Кодексот се обврзувачки, односно во повеќето држави-членки (ако не во сите)²⁶ професионалните здруженија одговорни за регулирање на правната етика го имаат усвоено Кодексот и неговите одредби се транспонирани во националните правила.²⁷ Во тие држави спаѓаат и државите кои (сè уште) не се членки на Унијата, при што Кодексот се применува во однос на прекуграничните активности. Правилата содржани во Преамбулата на Кодексот имаат карактер на вистински одредби на „правната етика“

Вториот дел на Кодексот содржи осум принципи кои можат да се сметаат како заедничка основа на правната деонтологија во Европа, и тоа: независност; доверба и личен интегритет; доверливост; почитување на правилата на другите комори и професионални здруженија; некомпатибилност со други професии; известување на јавноста за преземените активности; застапување на интересите на клиентите; и, ограничување на одговорноста на адвокатот кон клиентот. За разлика од Повелбата во која се наброени општите принципи, Кодексот посеопфатно ги разработува овие принципи, дава образложение на нивната содржина и го регулира и односот со другите субјекти.

Должностите кои ги извршува адвокатот налагаат негова **апсолутна независност**, во смисла на тоа дека треба да биде ослободен од надворешни влијанија што можат да произлезат од одредени интереси, вклучително и од лични интереси, не само во кривичните и граѓанските парнични туку и во

---

²⁵ Со Меморандумот за објаснување се појаснува значењето на прекуграничните активности па така истите ги вклучуваат контактите во државата А по правно прашање што има карактер на внатрешно прашање за државата А меѓу адвокат на државата А и адвокат на државата Б; но би се исклучиле оние активности што подразбираат контакти меѓу адвокатите на државата А во државата А за прашање што произлегува во државата Б, под услов да не се оствари никаква професионална активност во државата Б; а во прекугранични активности се вбројуваат и било какви активности на адвокатите на државата А во државата Б, дури и ако се само во форма на комуникација испратена од државата А до државата Б.

²⁶ Под терминот „држави-членки“ согласно значењето на поимите употребени во Кодексот, се подразбираат државите-членки на ЕУ како и оние држави кон чијашто правна професија согласно членот 1.4 Кодексот наоѓа примена (се мисли на државите кои членуваат во Советот со статус на придружни членки или членки-набљудувачки, а на кои исто така се применува Кодексот, *види повеќе на стр.4 од овој труд*).

²⁷ Terry S.Laurel, *An Introduction...*, *op.cit.* note 16, p.13.

вонпарничните и сите останати постапки. Независноста на адвокатот по своето значење се изедначува со непристрасноста на судијата. Уживањето на **доверба и личен интегритет** како традиционални доблести за адвокатот се и професионални обврски. **Доверливоста** пак е примарно и основно право и должност на адвокатот, што служи и на интересот на клиентот и на спроведувањето на правдата. Обврската за доверливост не е ограничена временски и адвокатот има право да ја бара и од сите негови соработници, а подлежи и на посебна заштита од државата (апсолутно правило без исклучоци). Кога адвокатот обавува прекугранични активности, должен е **да ги почитува и етичките правила на државата-домаќин**, при што со Меморандумот е појаснето на кои правила се однесува овој принцип. Членките на Советот се должни да ги депонираат своите правила за однесување во Секретаријатот на Советот, за нивната содржина да биде достапна. Заради извршување на неговите функции со бараната независност и неговата улога во спроведувањето на правдата, правната професија може да биде **неспоива со вршење на други професионални активности и занимања**, па така на адвокатот може да му биде наложено да се воздржи од истите. Со оглед на јавните овластување и јавниот интерес што правната професија го остварува, адвокатот треба **да ја известува јавноста** за неговите активности во службата под услов информациите да се точни и да не доведуваат до заблуда, а со почитување на обврската за доверливост. Личниот публицитет на адвокатот во медиумите треба да е одмерен и во согласност со барањата на професијата. Според начинот на којшто е уредено прашањето за рекламирањето, оваа одредба повеќе има карактер на одредба со која се решава потенцијален „судир на правила“. Адвокатот треба секогаш да дејствува **во согласност со интересот на клиентот** и мора да ги стави тие интереси пред сопствените интереси на адвокатот или интересите на своите соработници и колеги. Адвокатот може **да ја ограничи својата одговорност кон клиентот**, но само согласност со правилата на матичната држава и државата во која ја обавува својата должност, иако повеќето држави не дозволуваат такво ограничување на одговорноста.

Последните делови од Кодексот содржат правила со кои се регулира **односот на адвокатот со клиентот, односот кон Судот и односот со останатите колеги-припадници на професијата**. Односот на адвокатот со клиентите е регулиран со девет правила, од кои седум се однесуваат на паричниот надомест, односно соодветни и несоодветни методи за тарифирање на услугите и истите треба да бидат надоместени согласно природата и тежината на услугите. Првите две правила се однесуваат на прифаќање и одбивање на насоки и спречување на судир на интереси. Должноста на адвокатот да ги извршува своите задачи посветено и совесно се дефинира на прилично строг начин. Така, адвокатот не може да се повлече од предмет доколку е извесно дека клиентот може да се соочи со потешкотии или целосна неможност да добие натамошна правна помош, но

нема одредби со кои се регулира отстапување на предметот на други колеги од професијата во случај на преоптовареност. Сепак правилата јасно укажуваат дека адвокатот не треба да постапува по предмети за кои нема доволно знаење и способности како би можел да се справи со предизвиците.

Односот кон судот се покрива со пет правила кои предвидуваат однесување во согласност со правилата применливи во постапката пред судот и почитување, да придонесува за правично водење на постапката, да го почитува авторитетот на судот додека чесно ги брани интересите на клиентот, се забранува користењето на неточни или шпекулативни информации, а се укажува дека правилата за односот кон судот се однесуваат и на поротниците и другите учесници со судски овластувања. Правилата со кои се регулира односот со останатите припадници на професијата налагаат развивање на доверба и соработка и унапредување на професионалниот дух. Адвокатите треба да вложуваат во континуиран професионален развој согласно потребите на професијата, да ги одржуваат и развиваат своите професионални знаења и вештини водејќи сметка и за европската димензија на нивната професија. Во случај на спор помеѓу колеги од различни држави-членки, Кодексот содржи насоки и правила за покренување на соодветна постапка преку инволвирање на националните комори, но само кога можностите за пријателско спогодување се исцрпени.

2.3 Други извори на правната етика во Европа

Во последниве години има зголемен интерес и за промовирање на професионалната етика на меѓународните судови и трибунали, како во однос на судиите, така и на останатите субјекти во постапката.²⁸ Процесите на глобализација и зголемената судска соработка меѓу различни држави, доведоа до обединување на стандардите на судиската етика, во согласност со глобалната тенденција за зголемување на важноста на судиската етика во спроведувањето на правдата.²⁹ Во меѓународните акти се развиени основните стандарди и принципи како главен извор на модерната судиска етика, со кои се поставуваат и дообработуваат начелата и правилата на професионалното поведење на судиите. Мислењата на Консултативниот совет на европските судии, препораките на Советот на Европа и Бангалорските принципи на судското однесување се главен

---

²⁸ Види повеќе кај Vagts F.Detlev, *The International Legal Profession: A Need for More Governance?*, 90 *AJIL*, 1996, at p.250; Pellet Alain, ‘The Role of the International Lawyer in International Litigation’, in Wickremasinghe, C. (ed.), *The International Lawyer as Practitioner*; London, British Institute of International and Comparative Law, 2000, at p.147; Jennings Y.Robert, ‘The Work of the International Bar’, in L.C.Vohrah *et al.* (eds), *Man’s Inhumanity to Man*, London, Kluwer Law International, 2003, at p.443; според Sarvarian Arman, *Common Ethical ...*, *op.cit.* note 13, p.991.

²⁹ Види повеќе кај Саити, Ц.; Божиновски, А.; Каптеин, А.; Вриезе, Г.; Хаџиомеровиќ, О.; Могош, Ж. Ј., *Правна анализа на стандарди и принципи на судиската етика*, Скопје, Здружение на судии на РСМ, 2019 година.

извор на модерната судска етика во светот.³⁰ Покрај Консултативниот совет на европските судии како советодавно тело во институционалната структура на Советот на Европа, формиран е и Консултативниот совет на европските јавни обвинители, што пак се залага за уредување на европските норми и принципи за вршење на обвинителската функција. Производ на неговата активност се Европските насоки за етика и однесување на јавниот обвинител (*European Guide upon the ethics and the conduct of the prosecutors*), усвоени на Конференцијата на обвинителите на Европа одржана во Будимпешта на 31 мај 2005 година. Низ активностите на двете советодавни тела – на судиите и на обвинителите, се истакнува дека за добра администрација на правдата потребно е сите вклучени субјекти да споделуваат заеднички принципи и етички вредности.

Понатаму, се разви став дека систематизирањето на заеднички етички стандарди е од клучна важност и за да се заштити процедуралниот интегритет и легитимноста на Европските судови.³¹ Така, во 2016 година е усвоен и Кодексот на однесување за членовите и поранешните членови на Судот на правдата на Европската Унија³², инаку институција воспоставена уште со самото основање на Европската заедница за јаглен и челик, кога отпочнува процесот на европска интеграција. Етичките правила се многу значајни при носењето на одлуките од страна на Судот на правдата на ЕУ бидејќи квалитетот на неговата касација зависи од интелектуалниот, научниот и моралниот капацитет на судиите. Во моментот е во тек е и формирањето на Канцеларијата на јавниот обвинител на ЕУ³³, па понатаму може да се разгледува и развојот на етичките правила во врска со извршувањето на оваа функција.

Европскиот суд за човекови права пак, во 2008 година усвои Резолуција за судиската етика (*Resolution on Judicial Ethics*)³⁴, имајќи ги предвид самите

---

³⁰ Во однос на судската етика како најзначајни може да се издвојат следниве меѓународни акти: Основните начела на судската независност на ООН од 1985 година; Бангалорските начела на судиско однесување од 2002 година; Препораката бр. Р(94)12 на Комитетот на министрите на Совет на Европа за независноста, ефикасноста и улогата на судовите; Европската повелба за статусот на судиите (1998) (DAC/DOC(98)23; Мислењето бр.3 на Советодавниот совет на европските судии; Препораката бр.(2010)12 на Комитетот на министрите на Советот на Европа за судиите: независност, ефикасност и одговорност; Магна карта за судиите – фундаментални принципи.

³¹ Sarvarian Arman, *Common Ethical...*, *op.cit.* note 13, p.992.

³² Code of Conduct for Members and former Members of the Court of Justice of the European Union [2016] OJ C 483, достапен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:483:FULL&from=FR>.

³³ Повеќе информации се достапни на: https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_en (пристапено на 02.05.2020 година).

³⁴ Resolution on Judicial Ethics, Council of Europe, adopted by the Plenary Court on 23 June 2008 (https://www.echr.coe.int/Documents/Resolution_Judicial_Ethics_ENG.pdf).

одредби на Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи³⁵ во кои се содржани високи етички стандарди, кои се критериуми и при самиот избор за судија. Правилата за застапување пред ЕСЧП што се однесуваат на жалителот и владиниот агент се содржани во Статутот на Судот.

На европско ниво постојат и други професионални здруженија и механизми за правосудна соработка со кои се штитат интересите на правната професија, а со тоа и се унапредуваат етичките норми и принципи за професионално однесување, како што е на пример и Европската правосудна мрежа (*European Judicial Network*)³⁶.

3. ЗАКЛУЧОК

Систематизирањето на принципите на правната етика создава „поволна средина“ за почитување на одредени стандарди. Кодексите на однесување и другите инструменти на правната етика се корисни само ако вредносните/моралните судови на кои се засноваат се стабилни, во смисла општоприфатени, разликите меѓу прифатливото и неприфатливото однесување се јасно дефинирани и механизмите за нивна примена се ефективни.³⁷ Етичкиот кодекс користи одредби за решавање на „судирот на правилата“ како и материјални правила на правната етика, па така согласно терминологијата што ја користи, Кодексот овозможува да се надмине проблемот со „двојната деонтологија“ без притоа да се создаде единствена (и ригидна) деонтологија. За развивање на етичката култура во професијата клучна е примената на Кодексот преку националните механизми на државите-членки и доследно санкционирање на повредите на правилата.³⁸

Етичките принципи и правила содржани во Повелбата на основните принципи на европските правни професии и Етичкиот кодекс на европските правници, создадени во рамките на Советот на комори и професионални здруженија на Европа, се заедничкото јадро на, инаку по многу основи,

---

³⁵ Член 21 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи, усвоена од Советот на Европа во Рим на 04.11.1950 година.

³⁶ Повеќе информации се достапни на: https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Home.aspx и https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejnupload/StaticPages/Leaflet_MK.pdf (пристапено на 02.05.2020 година).

³⁷ Donald-Little, D.M. (ed.), *Cross Border Practice Compendium*, London, Sweet & Maxwell, 1991.

³⁸ Советот на комори и професионални здруженија редовно прима барања за толкување на деонтолошките правила. Барањата се однесуваат на, *inter alia*, специфични одредби од Кодексот на однесување за европски правници или, во помала мера, во однос на Повелбата за основните принципи на европската правна професија. Во 2018 година, Советот подготви правила за начинот и постапката за толкување, достапни на https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_Postion_Papers/EN_DEON_20180518_Interpretation-of-the-Principles-and-Rules-of-the-CCBE-Charter-of-Core-Principles-of-the-European-Legal-Profession.pdf (пристапено на 05.05.2020 година).

различните правни системи во Европа. Иако Советот не е институција на Европската Унија, Повелбата и Етичкиот кодекс по својот карактер не се „необврзувачки акти“ бидејќи како што и се предвидува со нивните одредби, истите се усвоени од државите-членки и вградени во националните системи кои ја регулираат правната етика во професијата и се толкуваат конзистентно со одредбите од *европската* правна етика.³⁹ Може да се заклучи дека Повелбата и Етичкиот кодекс се двата најзначајни инструменти на хармонизацијата на правната етика во Европа. Развојот на правната етика во Европа претставува промовирање и споделување на заеднички вредности и води до зајакнување на европскиот идентитет, а воедно го унапредува статусот на правната професија и ја заштитува нејзината независност. Оттаму, процесот на хармонизација на правната етика во Европа е многу значаен и во контекстот на европската интеграција, особено „интеграцијата преку правото“ (*integration through law*).

Принципите на кои се темели правната етика се и стандарди кои правосудниот систем мора да ги задоволи за да се обезбеди владеењето на правото, правичното спроведување на правдата и заштита на човековите права и слободи. Истите се дел и од содржината на Поглавјето 23-правосудство и темелни права од правото на Унијата кое во процесот на преговори за членство во ЕУ има клучна улога за текот на целиот процес.⁴⁰ Поради ограничениот обем на *тврдо право* во областите кои се покриваат со ова поглавје, критериумите кои треба да бидат исполнети во поглед на независноста, непристрасноста и одговорноста, како и професионалноста, компетентноста и ефикасноста на правосудството, главно се поставуваат според односно општите правни принципи и најдобрите европски практики, содржани токму во повелбите, кодексите, мислењата, декларациите и резолуциите како *меко право*. Овие принципи кренати на рамниште на одредници на процесот на европската интеграција го трасираат патот по кој треба да се одвива реформата на правосудството во контекстот на европската интеграција. Така, хармонизацијата на правната етика во нашата држава ќе биде еден од главните предизвици во процесот на преговори за пристапување во Унијата.

Правната етика во нашата држава треба да биде усогласена со европската правна етика, особено во однос на саморегулацијата на правната професија како предуслов за обезбедување нејзина независност. Понатаму, треба да се направи дистинкција помеѓу правната и етичката димензија на правилата за регулирање на правната професијата, со цел нивна доследна и ефективна примена како истите би заживеале во практиката. Професионалните здруженија треба да

---

³⁹ Karnavas, M.G., *Lawyer's Ethics*, OSCE Mission to Skopje, 2016, p.3.

⁴⁰ Повеќе кај Петрушевска, Т.; Огњаноска, Л., „Поглавјата 23 и 24 од *acquis communautaire* во контекстот на политиката на условување заради интегрирање во Европската Унија: политичкиот и теоретскиот контекст“ во Пандева Ирена, Р. (уредник), *Годишник на Правниот факултет во Скопје*, Том 57, Скопје, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“, 2018, стр 1-23.

имаат проактивна улога во процесот на развој на правната етика и интегрирање на професијата. Треба да се посвети внимание и на унапредувањето на знаењата и вештините на правниците за истите да бидат способни да одговорат на *притисокот* на внатрешниот пазар на ЕУ чијашто основа е и *слободата на услугите* и практикувањето на прекуграничните активности. Впрочем, континуируваниот професионален развој е еден од принципите на европската правна етика, а воедно правната етика треба да биде и задолжителен дел од правната едукација во основните степени.

Користена литература

1. CCBE's Charter of Core Principles of the European Legal Profession (adopted at the plenary session in Brussels on 24 November 2006)
2. CCBE's Code of Conduct for European Lawyers (originally adopted at the CCBE Plenary Session held on 28 October 1988, and subsequently amended on 28 November 1998, 6 December 2002 and 19 May 2006)
3. Code of Conduct for Members and former Members of the Court of Justice of the European Union [2016] OJ C 483
4. Commentary to the Charter of Core Principles of the European Legal Profession
5. Council Directive 77/249/EEC to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services [1977] OJ L 78
6. Daly, M.C.; Goebel, R.J., *Rights, Liability, and Ethics in International Legal Practice*, Second Edition, California, Transnational Juris Publications, 1995
7. Donald-Little, D.M. (ed.), *Cross Border Practice Compendium*, London, Sweet & Maxwell, 1991
8. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained [1998] OJ L 077
9. Explanatory Memorandum to the CCBE's Code (adopted on 28 October 1988 and updated on the occasion of the CCBE Plenary Session on 19 May 2006)
10. Interpretation of the Principles and Rules of the CCBE Charter of Core Principles of the European Legal Profession, Code of Conduct for European Lawyers and Model Code of Conduct, CCBE's Position Paper, 18.05.2018
11. Karnavas, M.G., *Lawyer's Ethics*, OSCE Mission to Skopje, 2016
12. Lonbay, J., *Assessing the European Market for Legal Services: Developments in the Free Movement of Lawyers in the European Union*, Fordham International Law Journal, Volume 33, Issue 6, 2011
13. Maric, E., *Professionalism and code of conduct – An overview of the European standard*, European Legal [web blog], 08 June 2018, URL=<http://legislationnet.com/professionalism-code-conduct-overview-european-standard/>
14. Resolution on Judicial Ethics, Council of Europe, adopted by the Plenary Court on 23 June 2008

15. Sarvarian, A., *Common Ethical Standards for Counsel before the European Court of Justice and European Court of Human Rights*, The European Journal of International Law, Vol. 23 no. 4, 2012
16. Skuczynski, P., *The Status of Legal Ethics*, trans. Popowicz, K., Warsaw, Peter Lang Edition, 2013
17. Terry, L.S., *An Introduction to the European Community's Legal Ethics Code Part I: An Analysis of the CCBE Code of Conduct*, The Georgetown Journal of Legal Ethics, vol.VII, no.1, 1993
18. Toulmin, J., *A Worldwide Common Code of Professional Ethics?*, 15 Fordham International Law Journal, 1991
19. United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers (1990) A/CONF.144/28/Rev.1 at 118
20. Wallace, H.; Wallace, W.; Pollack, M.A., *Policy Making in the European Union*, 5th edn, Oxford University Press, 2005
21. Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи, усвоена од Советот на Европа во Рим на 04.11.1950 година
22. Петрушевска, Т.; Огњаноска, Л., „Поглавјата 23 и 24 од *acquis communautaire* во контекстот на политиката на условување заради интегрирање во Европската Унија: политичкиот и теоретскиот контекст” во Пандева Ирена, Р. (уредник), *Годишник на Правниот факултет во Скопје*, Том 57, Скопје, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“, 2018
23. Саити, Ц.; Божиновски, А.; Каптеин, А.; Вриезе, Г.; Хациомеровиќ, О.; Могош, Ж. Ј., *Правна анализа на стандарди и принципи на судиската етика*, Скопје, Здружение на судии на РСМ, 2019